قاضي عطاءالله خان

د صدارت خطبه

دا یادګاري تقریر قاضي عطاءالله چې د هغه وخت د پښتونخوا د تعلیم وزیر ؤ، په مارچ 1938 کښې د اسلامیه کالج پېښور د کانوکېشن تقریب ته کړے ؤ. مونږ ئې د قاضي صاحب د 57 تلین په مناسبت د "پښتون" لوستونکو ته په خصوصي توګه وړاندې کوو.

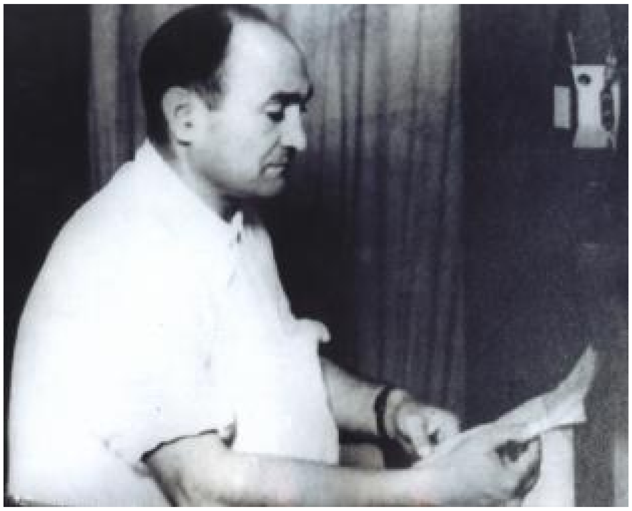

ما د ډېر تامل نه پس ستاسو د پرنسپل دعوت نامه قبوله کړه، ولې چې د داسې خطبې دپاره ضروري خاصیتونه مې په ځان کښې نۀ لیدل، لېکن دا موقع راله په لاس راغله چې زۀ به تاسو ته د یو لوئے تعلیم دان یا سیاست دان په حېثیت نۀ بلکې د یو طالب علم په حېثیت خبرې وکړم. مونږ ټول طالبان یُو، څوک د کتابونو او څوک د ژوندون د لوئے کتاب.

د خطبې نه اول زۀ تاسو ته ستاسو د ډګرو په حاصلولو مبارکي درکوم، تاسو کښې به بعضې وړاندې سبق وائي او بعضې به د عملي ژوندون مېدان ته وځي، هر ځائے چې یئ زما ښۀ خواهشات تاسو سره دي او زۀ ستاسو د کامیابۍ او عزت مندۍ دپاره دعا کوم.

ورونړو! دا یو حقیقت دے چې تاسو کښې چا تعلیم حاصل کړے دے او څوک لګیا دي حاصلوي ئې، دا ستاسو د پلارانو یا سرپرستانو د غور او د محنت یوه لویه ثمره ده چې هغوي تاسو دلته رالیږلي یئ او ستاسو د خرخ او پالنې ذمه وار دي، ځکه مونږ دا وئیلے شو چې ستاسو په دې نتیجو کښې د هغوي هم ښکاره او ظاهره حصه ده، لېکن تعلیم سره د ټول قوم تعلق دے، زمونږ په تعلیم کښې چې څومره حصه زمونږ د مور او پلار او د مددګارو ده، د هغې نه زیاته او ډېره ضروري حصه د ټول قوم ده، مدرسې، کالجونه او یونیورسټۍ د قومي معاونت او قومي امداد نتیجه وي، د دې د اخراجاتو دپاره په ټول قوم ټېکسونه لګي، په

مدرسو په کالجونو او یونیورسټو کښې د قسم قسم فرقو، ټولو د عقیدو هلکان رایو ځائے کېږي، پس د قوم کار صرف مالي امداد ورکول نهٔ دي، بلکې دا ټول ټولي هم را یو ځائے کول دي چې بغېر د دې نه تعلیم ناممکن دے.

یو طالب علم چې د مدرسې، د کالج یا د یونیورسټۍ نه بالکل جدا تعلیم حاصل کړے وي، هغه ته تعلیم یافته وئیل نهٔ دي پکار، ځکه چې هغه د تعلیم یافته هیڅ صفات نهٔ لري، د یو ملک د طرز تعلیم ذمه وار ټول قوم دے، دا حقیقت به تاسو ته د دې مثال نه ظاهر شي چې په یو کم تعلیم یافته طبقه کښې د بچو د تعلیم نه د غافله کېدو الزام په یو څو مالدارو والدینو نهٔ لګي بلکې د دې اولني فرض په پرېښودو ټول قوم بدنام وي، پس کهٔ چرې دا رښتیا وي لکه چې دي چې قوم د خپلو خلقو د تعلیم ذمه وار دے، نو هر سړے به دا ووینې چې قوم حق لري چې د خپلو تعلیم یافته هلکانو نه چې قوم هغوي سره ډېر محنت کړے دے او د هغوي دپاره ئې ډېرې قربانۍ کړې دي، په بدل کښې څهٔ مناسب شے وانهٔ خلي، دا بدل په قسما قسم شکلونو کښې ورکړے کېدے شي، د یو ملک تعلیم یافته خلق قومي شان او قومي عزت زیاتوي، د تهذیب معیار اوچتوي او د قوم عزت او درناوے د نورو ملکونو په نظر کښې پیدا کوي.

مونږ ته دا ښه معلومه ده چې تعلیم او شائستګي برغ ځیزونه دي، شائستګي د اصلي او حقیقي تعلیم نتیجه ده، پس تعلیم یافته خلق د قومي شائستګۍ خزانه ده او کهٔ چرې یونیورسټۍ په ډېر تعداد کښې تعلیم یافته خلق پیدا کړي نو د هغې قدرتي نتیجه دا وي چې د قوم شائستګي زیاته شي او دا یو ډېر عزت او درناوے دے چې تعلیم یافته خلق اکثر د قانون پابند وي او ښهٔ اوسېدونکي وي. د تعلیم یافته خلقو تعداد زیاتېدل د قانون د پابندانو او د ښو اوسېدونکو زیاتېدل دي. دا د قوم دپاره یوه بله د درناوي خبره ده، قوم ته د خپلو تعلیم یافته خلقو نه څهٔ نا څهٔ فائدې ضرور رسي نو اې زما ورونړو! تاسو د خپل ملک حاصلات یئ، فخر یئ، د خپل ملک د شائستګۍ، د عزت، د درناوي محافظان یئ، تاسو له په تعلیم درکولو کښې قوم قربانۍ کړې دي، اګر چې د قوم عزت د تعلیم یافته خلقو په زیاتېدو سره زیات شوے دے، لېکن دا فائده څهٔ دومره زیاته نهٔ ده، ولې چې تاسو د دې دپاره څهٔ قرباني کړې نهٔ ده، زهٔ به تاسو ته په لږو ټکو کښې ووایم چې د تعلیم په حاصلولو کښې د قوم او د ملک د طرف نه په تاسو کوم کوم فرائض پراتهٔ دي، ستاسو تعلیم او د دنیا د کمالاتو نه واقفیت به تاسو داده کړي یئ چې قومي عزت د سیاسي آزادۍ بل نوم دے، تهذیبي ترقي، دماغي نشو و نما او د قومي حکومت نه بغېر ناممکنه ده، یو قوم هم خپل تهذیبي، د ماغي او مالي حالت له ترقي نهٔ شي ورکولے تر څو پورې چې د دې ترقۍ د ذریعو د استعمالولو دپاره و رسره مکمله آزادي نهٔ وي او دا مکمله آزادي تر هغې نهٔ شي کېدے تر څو چې طرز حکومت بالکل قومي نهٔ وي، دا خو لا پرېږدئ.

د تعلیمي اصلاح دپاره هم قومي حکومت ضروري دے، کهٔ چرې تاسو کښې تعلیم د قومي تهذیب روح پوک وهلے وي، کهٔ چرې تاسو کښې ئې

د دماغي او اخلاقي ترقۍ شوق پېدا کړې وي، کۀ چرې تاسو ته دا معلومه وي چې تاسو د قوم مال جائيداد يئ او د قوم عزت او درناوې ستاسو په حفاظت کښې دے نو بيا به ضرور تاسو په دې سوچ وکړئ چې د قوم خدمت کول څۀ رنګ ستاسو فرض دي او څۀ رنګ به ئې عزت او درناوے زيات کړئ، هر کله چې سياسي آزادي د هر قسم ترقۍ بنياد دے او سياسي غلامي د هر قسم ذلت دے نو ستاسو وړومبے کوشش دې د خپل ملک د آزادۍ حاصلولو دپاره وي چې بغېر د دې نه د ژوندون په هيڅ حصه کښې اصلي ترقي ناممکنه ده.

مونږ د غېر حکومت د لاندې يُو او د غېر حکومت د زنځيرونو نه ځان خلاصول يو ډېر لوئے کار دے. تاسو ته خو معلومه ده چې هندوستان نۀ صرف يو ملک دے بلکې يو براعظم دے چې په کښې د قسماقسم عقيدو د قسماقسم ژبو قسماقسم شائسته خلق آباد دي، باوجود د دې لږ اختلافونو مونږ کښې ډېرې خبرې د يووالي دي، په شريکه رايه يو غېر حکومت دے چې هغې د لاندې مونږ يو نيم سل کاله اوسېدلي يُو، مونږ ئې غريبان کړي يُو. زمونږ مالي حالت ئې دړې وړې کړے دے او د مهذبې دنيا په نظر کښې ئې زمونږ قومي عزت او درناوے برباد کړے دے. په خپل ملک کښې هم او په بهر هم مونږ د نفرت قابل يُو، غلام مخلوق ګڼلے شو، علاوه د دې نه زمونږ شريک مفاد دے، شريک قومي عزت، شريک روايات او زمونږ د دولت او د آسوده حالۍ په شريکه تباه کېدل دي، دا هغه پړي دي چې مونږ را يوځائے کوي او دا هغه پړي دي چې نور خلق ئې په نورو ملکونو کښې را يوځائے کړي دي، فقط د عيسايانو او د يهوديانو سياسي جګړې زمونږ دپاره په دې ملک کښې کافي سبق ګرځېدے شي.

زمونږ د شريکو مفادو مشترک مخالف سره د جنګېدو دپاره دا ضروري ده چې د موافقت ډېرې خبرې ځان ته وړاندې کړو او د اختلاف لږې خبرې شاته کړو.

کۀ مونږ هندوستانيان په قومونو کښې په عزت اوسېدل غواړو نو مونږ له هر قسم کوشش پکار دے چې خپل تهذيبي، مالي، جسماني، دماغي معيار دومره اوچت کړو څنګه چې نورو قومونو اوچت کړے دے او دا مونږ هله کولے شو چې ټول د يو قوم په حېثيت سره يو ځائے شو، خپل معمولي اختلافونه هېر کړو او خپله توجه شريکو موافقو خبرو ته راوګرځوو. سياسي آزادۍ دپاره د تعليم يافته طبقې د طرف نه ډېرې قربانۍ پکار دي. د دې ډلې نه قوم دا طمع لري چې دوي به د مادر وطن د آزادۍ په جنګ کښې په اول صف کښې ولاړ وي، په دې معامله کښې د هغوي نه دا امېد کېدے شي چې دوي به د ناجاهٔه خلقو صحيح او بې غرضه رهنمائي کوي او دوي ته به د قربانۍ، د خدمت، د يووالي او د نورو همسايه قومونو سره د ورورولۍ ساتلو مثالونه پېش کوي. تر اوسه پورې زمونږ تعليم يافته خلقو خپله حصه کار په ښۀ شان نۀ دے کړے، څنګه چې ترې قوم طمع لرله، دوي به د تعليم نه پس د خپل دنياوي حېثيت د ښۀ کولو اله باش کوو او د مرګ او د ژوندون په هغه جنګ کښې به ئې هيڅ حصه نۀ اخسته، په کوم کښې چې ملک د

خپلو خلقو د آزادولو د پاره مبتلا ؤ، ټول ملک د غېر حکومت نه د ځان خلاصولو پخه اراده کړې ده او بغېر د تعليم يافته طبقې نه به هم ځان خامخا آزاد کړي، لېکن هسې نه چې د تعليم يافته خلقو بابت دا ووئيلے شي چې هر کله بې تعليمه خلقو د جنګ مېدان ته ټوپ کړۀ او خپل سر و مال ئې د وطن نه ځار کړۀ نو تعليم يافته خلقو به کتل، پس و پيش به ئې کوو، حساب به ئې لګوو او په غاړه به دې ته تيار ناست وو چې کۀ د دوي بې تعليمه ورونړو د غېر ملکي مالک د لاسه څۀ وتروړل نو دوي به پرې ورټوپ کړي. زما په خيال کښې زمونږ په وطن کښې تعليم هغه نتيجه نۀ پېدا کوي څنګه چې په نورو آزادو او خودمختاره ملکونو کښې پېدا کوي، دا تعليم زمونږ په زړونو کښې هغه شان د قربانۍ احساس د ملک مينه محبت او د رښتياؤ پابندي نۀ پېدا کوي، مونږه ارام طلبه، خپل مطلبه، خودغرضه او مطلبيان کړي. زۀ تاسو ته عرض کوم چې د دې خرابۍ نه ځان وساتئ او د خپل ملک د قسمت فېصله کولو د پاره مېدان ته را ودانګئ.

لېکن په دې مقام زۀ تاسو ته يوه تنبيه درکول غواړم. په تاسو کښې چې څوک لا تر اوسه په مدرسه،کالج يا يونيورسټۍ کښې لګيا دي تعليم حاصلوي، هغوي دې په سياسياتو کښې عملي حصه نۀ اخلي، کۀ هر قسم سياسي خيالات لري، کۀ هر قسم سياسي ډلې سره تعلق لري، لېکن په مدرسه او کالج کښې دې ستاسو کار صرف د علم حاصلول وي چې تاسو د مستقبل د پاره ښۀ تيار کړي تر څو پورې چې تاسو دلته يئ، د دې ځائے د ضبط او د نورو قاعدو پوره پابندي کوئ او څۀ داسې کار مۀ کوئ چې په هغې ستاسو د دې درسګاه په عزت او نوم څۀ داغ ولګي.

ما د دې نه وړاندې د رنګ او د عقيدو د اختلاف ذکر کړے ؤ، زما دا مطلب نۀ دے چې دا همېشه د پاره شاته غورځول پکار دي ځکه چې د بني آدمو په ژوندون کښې مذهب يو ضروري ځائے لري، افرادو کښې او په قومونو کښې هم دا شے حرکت پېدا کوي، بغېر د دې نه به دا دنيا ګړبړ وه. هيڅ قسم حکومت يا اخلاق دومره طاقتور نۀ دي ثابت شوي چې د انسان باغيانه روح ئې په قابو کښې راوستلے وي، دا د خدائے تعالي د قهر نه ويره ده، د دوزخ د لمبو نه خطره ده چې د قتل، غلا، لُوټ او بدمعاشۍ طرف ته د انسان وحشي رغبتونه په قابو کښې ساتي. د دنيا د امن د پاره کوم کار چې مذهب کړے دے، هغه د هر هغې سياسي طرز حکومت د کار نه ډېر زيات دے چې تر اوسه د بني آدم عقل جوړ کړے دے. دنيا کښې اخلاقي واعظان په ډېر تعداد کښې پېدا شوي دي، لېکن د هغوي خبرو دومره طاقت او تابعداري نۀ ده پېدا کړې، څومره چې هغې پېغمبرانو عليهم السلامو کړې ده چې ورسره د خدائے وحي او مرسته وه، د انسان په ژوند کښې د مذهب مقام ډېر ضروري دے او څوک چې مذهب ورکوي، هغه د دنيا اخلاقي تباهي کوي. مذهب د انسان اخلاقي روحاني خوراک دے چې د هغۀ د چال چلن اصلاح کوي او خدائے سره ئې داسې تعلق پېدا کوي چې د هغۀ ټول ښۀ والے او اشرافتوب ښکاره کړي او د انسان بني آدمو سره د زړۀ تعلق پېدا کوي.

اکثر دا وئیلے شي چې مذهب د صحیح قومیت د ترقۍ رفتار ورو کوي. زهٔ د دې نظریې بالکل برخلاف یم، د دنیا یو مذهب هم په خپلو کښې جګړې، حسدونه او جنګونه نهٔ خوښوي، دا ورانۍ چې پېدا کوي، دا جګړې چې جوړوي دا د بې تعلیمه خلقو پاک او اعتباري زړونه چې د هغه خلقو نه خیرنوي، چې بل مذهب لري، دا ټول مطلبیان خودغرضه، فائده لټونکي خلق وي چې د مذهبي پېشوایانو په جامه کښې دا کارونه کوي. ټول رښتیا مذهبونه خپلو منونکو ته دا حکم ورکوي چې خپلو ګاونډیانو سره به مینه کوئ، خلقِ خدا سره به ښهٔ کوئ، رښتیا به وایئ او ټولو بني آدمو سره به په ایمانداري او په انصاف چلېږئ، دا خو د مذهبونو خودغرضه او بې علمه واعظان دي چې خپلو مریدانو ته تعصب او نورو مذهبونو سره دښمني ښیي. قرآن پاک د داسې آیاتونو نه ډک دے چې پکښې ئې د هغې زمانې د عیسائي او یهودي عالمانو د تعصب په صفا لفظونو کښې مذمت کړے دے. په ډېرو موقعو کښې قرآن د عیسائیت او د یهودیت د ښو خبرو تعریف کړے دے او خپلو منونکو ته ئې دا هدایت کړے دے کهٔ چرې چا درسره بې انصافي کړې وي نو هغوي سره هم انصاف کوئ.

کهٔ چرې مذهب له په سیاسیاتو کښې څهٔ ځائے ورکول پکار وي نو هغه دا دے چې د غېرو د غلامۍ د لاندې د محکومو قومونو ټول مذهبونه هر وخت د خرابېدو او د ورکېدو په خطره کښې وي، کهٔ چرې زمونږ مذهب زمونږ زړونو ته نزدې وے نو زمونږ دې همېشه دا کوشش وي چې خپل ځانونه د غېرو د غلامۍ نه خلاص کړو چې زمونږ مذهب ترقي وکړي او په خپل ژوند کښې ترې نه فائده واخلو نو پکار دي چې مذهب له په خپله ژوند کښې هغه ځائے ورکړو، د کوم چې حقدار دے، داسې ځائے نهٔ چې زمونږ د ترقۍ رفتار سست کړي، د سیاسي آزادۍ حاصلول په اتفاق او صرف په اتفاق کېږي، څوک چې بې اتفاقي پېدا کوي او د مذهب په نامه سیاسي رفتار ورو کوي، هغوي په خپله د مذهب دښمنان دي. د داسې مطلبیانو د څُلې چغې د هغې کسانو د ډاډګېرنې په وجه دي چې د هغوي فائده زمونږ په غلامۍ کښې ده. د خپل مطلب دپاره هغوي خپل مذهب، تهذیب، قوم، هر څهٔ قربانولو ته تیار دي. اوس چې مونږ په سیاسي مېدان کښې کافي لرې تلي یُو نو زما په خیال کښې د خلقو نېتونه معلومول ډېر آسان دي او زما یقین دے چې د مذهب او د تهذیب په نامه چې کومې چغې تاسو اورئ، تاسو دومره هوښیار شوي یئ چې هغه به د عقل په تله وتلئ، تاسو به اول د دې معلومولو کوشش کوئ چې دے ځان ته د مذهب او د تهذیب محافظان ویونکو د خپل مذهب او وطن دپاره کومې قربانۍ کړې دي. کهٔ چرې د هغوي طرز

عمل ته تاسو په غور سره وګورئ نو تاسو ته به معلومه شي چې په ډېرو موقعو نۀ صرف دوي د مذهب يو معمولي دنياوي فائدې سره بدلون کړے ؤ، بلکه په حقيقت کښې ترې لاس په سر شوي هم وو، کۀ چرې د دوي مطلب په کښې کېدو. زۀ په دې خوشحاله يم چې نن مونږ د ترقۍ په زمانه کښې اوسو او په رښتياؤ او دروغو کښې فرق کول څۀ دومره ګران نۀ دي، په شرط د دې کۀ د قربانۍ په قاعدې ټيک عمل وشي.

ورونړو! نني طالب علمان سباني شهريان دي، ملک د دوي نه صرف د رهنمائۍ طمع لري، بلکې د آزادۍ په جنګ کښې د عملي حصې اخستو هم. دوي د قوم خښتې او ځُونه ده چې به ترې د قومي آزادۍ لوئے عمارت جوړېږي، د دې ملک عزت د دوي په لاس کښې دے، د کالج يا د مدرسې په زمانه کښې دې هم دوي دا ذمه واري هېره نۀ کړي چې کومه په دوي دلته د پېدائش په وجه د مادرِ وطن د طرف نه پرته ده. هغوي له دا ضروري خبره ياد ساتل پکار دي چې د تعليم ختمولو نه پس به هغوي اصلي دنيا کښې داخلېږي او د دې ملک د يو باعزته اوسېدونکي په شان به ژوند تېروي او د دې عزت حاصلولو دپاره به هغوي د دې وطن د دولت، عزت او خوشحالۍ دښمنانو سره د جنګ کولو دپاره بللے کېږي، هغوي به خامخا تکليفونه زغمي، خامخا به قربانۍ کوي او سختۍ به تېروي، د دې ژوند د آرامونو او ښۀ څيزونو نه به خامخا زړۀ صبروي، د بل چا په يادو کښې به دا خبره دومره تازه وي يا نه لکه د طالب علمانو چې هغوي هره ورځ تاريخ وائي چې د دنيا نورو ډېرو قومونو خپله آزادي د قربانو او د نفس کُشۍ په مېدان کښې ګټلې ده. زما يقين دے چې زمونږ په نسبت اثر قبلونکي ځوانانو کښې د قربانۍ زياته جذبه ده، ولې چې مونږ د ډېرې آسانتيا او آرام سره عادت شوي يُو او د ژوند د نورو ډېرو ذمه وارو بار راباندې پروت دے، لېکن نوجوانانو طالب علمانو دپاره قرباني کول ډېر مشکل نۀ دي، ځکه چې تکليفونه هغوي نۀ شي دباوولے، د هغوي ذمه وارۍ لږې وي، قوت ئې ډېر زيات وي او انعام بې حده لوئے، کۀ هغوي په خپل ژوند کښې مکمله سياسي آزادي حاصله کړه نو د هغې مېوه به هغوي په خپل ژوند کښې وخوري.

زما خطبه په ختمېدو ده، لېکن د ختمولو نه وړومبے زۀ ستاسو توجه خپل ملک او د ملکيانو يو ډېر ضروري ضرورت ته راګرځوم، مونږ ټولو ته معلومه ده چې زمونږ د کلو خلق څۀ رنګ ناکاره بې علمۍ کښې پراتۀ دي، زۀ دا خواهش لرم چې په تاسو کښې څوک د کلو اوسېدونکي دي او خوشحاله په دې يم چې نن زما په اورېدونکو کښې هغوي ډېر دي. هغوي دې خپلو کلو ته د تعليم د استاځو په توګه واپس لاړ شي. زۀ په دې خبره ډېر خفه يم چې په مدرسه يا کالج کښې د تعليم حاصلولو نه پس زمونږ تعليم يافته نوجوانان په کلو کښې اوسېدل نۀ غواړي او همېشه دا کوشش کوي چې ښاريو کښې پاتې شي او کۀ چرې هغوي خپلو کلو ته لاړ هم شي نو هغوي غريب، بې علمه زميندارانو سره د خبرو کولو نه کرکه کوي او هغوي سره په ناسته پاسته ورته ځان بدي ښکاري. دا خپله بې عزتي ګڼي، د بد قسمتۍ نه داسې مثالونه چې تعليم يافته خلقو د بې علمه زميندارانو نه قصداً

نفرت کړے دے، هم لږ نهٔ دي، هغه بې علمه کليـوال
چې د هغوي مصيبتونه د خپلـه ځانه نهٔ دي، بلکه د
يو ناقص طرز حکومت او د نـاقص قـومي قـانونونو
په وجه دي، ستـاسو د همدردئ مستحق دي، نهٔ چې
د نفرت. تاسو له د هغوي د تعليم دپاره په کلو کښې
شبانه مدرسې پرانستـل پکار دي او نهٔ صرف ورتـه
ليکل لوستل او حساب ښودل پکـار دي، بلکې پـه
حفظان صحت، په صفايئ، په کفايت شعارئ ورتـه
هـم هـدايت کـول پکـار دي او ورلـه حقيقـي امـداد
ورکـول پکـار دي چې هغـوي خپـل ژونـدون زيـات
خوشحاله او با عزته کړي، په ټولو تعليم يافته خلقو
د بې تعليمـه خلقـو د طرفـه يـو فـرض پـروت دے او
هغه دا فرض دے چې د تعليم فائدې بې تعليمو تـه
ور ورسوي.

ورونړو! کهٔ زهٔ دغه شان لګيا يم نو خبر نهٔ يم چې
کـوم ځـائے تـه بـه ورسـم، دا يـو ورکـوټے غونـدې
نصيحت ؤ چې ما درته د خپلې عملي زندګئ د لږې
ډېـرې تجربـې نـه پـس وکـړو او څـهٔ چې ماتـه ښـهٔ
ښکارېدل تاسو تـه مې بيـان کړل. زهٔ کاميـابو طالب
علمانو تـه بيا مبارکباد ورکوم او هر ځائے چې يئ
ستاسو د خوش قسمتئ خواهش لرم. پښـتون
5 اپرېل 1938